

Koduloo

ained I ja II õpeaasta jaoks. - I vihk.

S. Sütt.

K21223

Kooloo

ained I ja II peasta jaoks.

I viik.

Trolli, Eichleri, Tüting-Peteri ja t.j.

S Sütt.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K21223

Helmi Rann.

Tartus 1919 a.

Minuograafi-büroo E. Henk. (Pepleri tän. 6).

PEM 21223

913.07

(Ark) RS 99

Laste jutustamisest.

Laps toob kooli kaasa hulga muljeid, kogemusi, läbielamisi ja tähelepanemisi, mis tema meeli liikuma panevad ja sellepärast ka ta jutustamise ja eneseavalduste keskkohtaks olid. Meie katsume enest ja laste vahel kodust, emaliku vahetorda soetada; meil püüame vaadata laste silmadega, tunda lapse südamega, mõelda tema mõistusega: astume alla lapse iseäraldustesse ja tema hingeliste tarvidustesse. Siis on ka laps meie vastu, nagu ema vastu: ta jutustab meile läikivate silmadega kõik omad väikesed juhtumised ja soovid. Ei suuda siis ka küllalt kõrgelt hinnata, kui lapsed vabast sündimata jutustamisest ei loobu. Sest kodulugu ei ole mitte ainult aluseks pöörastistele õpeainetele, iseäranis reaalsainetele, vaid on ka põhjõuks korratlikkusele harjumiseks. Ka omendab siis igapäevane elu lapse silmas õige tähenduse ja see on jälle omakorda tõukejõuks uutele tähelepanekutele. Selle tagajärjeks on aga mõistuse süvenemine ja huvide pütkonna laiendamine

1. Kodu.

1. Minu isa nimi on _____. Minu ema nimi on _____.
Isa ja ema on minu vanemad. Minul on veel kaks
vennda ja kolm õde. Vendiade nimed on _____ õde-
de nimed on _____. Vendi nimetavad vanemad poegadeks
õdesid tütardeks. Vanemad ja lapsed olene perekonnast.
Meie perekonnas on palju lapsi. Meie olene suur pere-
konnast. Meie naabritel on 2 last; säääl-väike perekonnast.
Meie perekonnas on veel vanaisa ja vanaema. Kokku
võti.

2. Kelle juuresma hää meilegi hülas käin ja kes meil tihiti käib.

Minu isal on vend, see on minu onu. Minu emal on
õde, see on minu tädi. Minu on elab _____, tädi elab _____.
Need on minu sugulased. Miks sinna hää meilegi
lähen? Kes säääl veel on?

3. Miks minu isa töötab

Minu isa tõuseb iga hommiku vara üles, ta läheb süs-
ema töösse. Töö eest saab ta raha. Selle eest ostab ta
meile süüa, riideid ja sapaid j.n.e.

4. Mida ema teeb.

Ematõuseb ka hommiku vara üles. Ta teeb isale ja

meile süüa. Süis paneb ia mid rüdesse ja saadab
kooli. Selle järel teeb ta sängid üles, puhastab toad ja
puhhib tolmu. Kui meie koolist koju tuleme, on kõik puhas.
Selle aja sees on ta ka lõuna söögi valmis keetnud.
Päike lõuna on tal jälle palju tööd. Ta peseb nõid puh-
taks. Selle järel paneb katkiseid rüdi ja põelub sukke,
Allis päike õhtu söögi saab ta puhata.

5. **Kuidas ma päeva mööda saadan.**
Kui ma hommiku üles ärkan, on isa ja ema juba ük-
val. Ma jään ka üles tõusma, et kell 8 kooli saadma.
Kõhem vend võib aga kaheim magada. Ma söön, võtan
raamatud ja lähen kooli. Sõjal olen ma 4 tundi kuni
kella 12 ja tulen süis koju. Selle järel teen ma koolitööd,
aitan vahel ka emat; vahel võin ka teiste lastega
mängida. Õhtul loeb isa ajalehte ja suitsetab piipu, ema
kujub sukka ja vanaema jutustab meile juttu /missugust/
Süis läheme magama

6. **Kelleks ma tahan saada, kui ma suureks
saan.**

Minu isa on põllumees; minu vanem vend käib lin-
nas koolis ja tahab õpetajaks saada. Minu onu on
mõldri ja mina tahan mõldriks saada, sest mõldril
on järr ja sõäl saab lootsikuga sõita. Minu õnupoeg

tahab sõduriks saada aga üks poiss koolis tahab lendu-
riks saada.

7. Süvendamine.

Minu vanemad annavad mulle süüa ja riiet. Nad
teevad mulle ka vahel rõõmu. Millal? Tõulaks, sünni-
päevaks j.n.e. Nad saadavad mind kooli; kui haige olen,
siis toovad rohtu. Et nad kõike seda teevad, ütlen ma; mi-
nu vanemad hoolitsevad minu eest. Vanemad armasta-
vad mind.

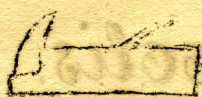
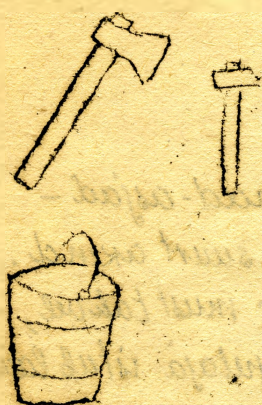
8. Lisa:

Lapsest kellel vanemaid ei olnud; Peretütar ja vanelaps
E. e. m. jutt. Väese lapse käsikivi - Fr. Kreuzvald j.

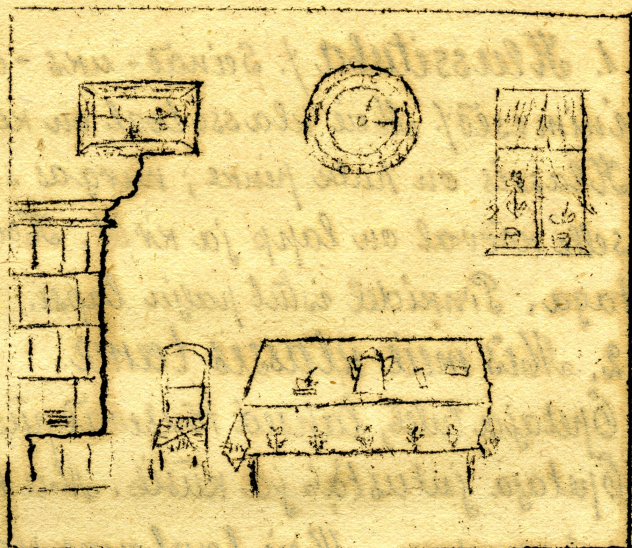
9. Kokkuvõte.

Sinu vanemad teevad sulle head meeld. Mis oota-
vad nad sinult? Kiindas teed sa seda? Mina teen
kõik, mis nad käsevad j. näitus j. Ma kuulen nende
sõna. Kui nad haigeid on, aitan neid. Minu
vanematel on heameel, kui ma koolis hoolas j. näi-
tus j. tänaval viisakas olen. Kui sa kõike seda
teed, siis võid sa ütelda: mina armastan oma
vanemaid, ehk: mina austan neid j. 4 korda j.
Tõelistada:

Isa tööstust, asju toas, köögis j.n.e.

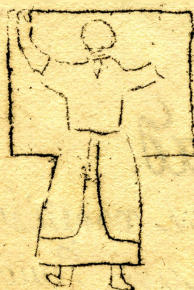
asjadtoas.

Öhtul.

Ennal
on pesu
pau:

-7-

2. Koolis.

1. Klassituba / Seinad - uks - aknad - asjad - inimesed / Meie klassi toal on kolm suurt akent. Klassis on hulk pinke; nurgas suur must tahvel, selle kõrval on lapp ja krüü. Kooliõpetaja istub lauaga. Pinkidel istub palju lapsi.

2. Mis meie klassis teeme.

Õpetaja tuleb, lapsed tõusevad püsti ja teretavad. Õpetaja jutustab ja küsib. Me kirjutame, loeme ja rekendame. Meie laulame ka; pärast panime raamatud kokku jätame jumalaga ja läime kodusse.

3. Jutusta: Kuidas ma oma raamatud korras hoian. Mis ma eila koolis tein nägin. Misin armastatud. Mängin koolis õues.

Loonistada asju mis klassis on.

3. Sügis.

1. Kuidas lehed langevad.

Puud meie kooli õues ei ole enam rohelist. See puu on kollane, see pruun, see punane. Puud on kigeld,

See on nende sügise rüe. Tä on ilus. Ööle põõl puhub
sügise tuul, Tä raputab puud. Lohed langevad maha.
Tuul ajab neid aia äärde. Lohetede põõl juuksevad
lapsed. Kähiseb. Lastel on hää meel. - Puud on paljad.
Kad on ümra riigi kuu seljast maha tõmmatud.
Kad kõhuvad magama. Et nad tõuse ei kümetaks,
katab neid Jumal lume teriga kinni. - Lohed müüme
kõrku ja vüme lauta. Lohmal on müüd kuu ja soe
olla. Tä on hää meel.

2. Kuidas kuldnokkad meid maha jätavad.
Hias on kuldnokad oma kasti maha jätanud. Kuid
lendavad nad suures porras heinamaal ümber ringi.
Kad harjutavad lendama. Öösel magavad nad
metsas. Hommikku vana lendavad nad jälle põllule
ehk heinamaale. Kad otsivad ussikesi. Kad leavad
aga väga vähe. Etsikesed tükivad maa sisse. Sööd
on soe. Saad ei saa neid kuldnoork kätte. Kuld-
nokkad jäävad nälginä. -

Kuldnoorki ei näe enam. Kad on ära lennanud.
Vaadake sinna! - Sööd on lõuna. Kuldnokkad len-
davad üle mägede, põõlude ja niitude. Kad jõua-
vad koguni vöörele maaile. Sööd on praeu soe.
Sööd on ka palju toitu. - See on hää, et kuldnokkad

ära on läinud. Sün lähes ikka küle memmas. Itse pea-
me juba paksu politu selga panema. Suld nokadelt on
aga ainult õhuke sule kuub. Punde juurest ei leidnud
nad ka enam tunle varju - juured on paljad, - Õhes küd-
nokkadega jätavad meid ka põõsikesed ja kureed
maha. Ita nemad lähvad ära soojale maale.

Saul: Seie, teie kurekesed.

Teonistada: Paljas õunapuu;
värvilisi lehti.

Ühesanne: Kask kaebab oma

Kurgide ring. kadunud ilu taga.

4. Aed.

1. Kuidas aed sügisel meie tööd tekitab.

Kivadel tegid aja ja ema aias palju tööd (Hüüsimust?).
Sellest annab nüüd aed palju vilja. Ema kogub kajasid,
kaalikaid, kurke ja porgandoid. Kajasid ja kurgid pa-
neb tünni sisse, porgandoid ja kaalikaid keldrisse. Itse on
aga suurem häämeel et aias palju õunaid. Õunapuu
hüüab: „Mind raputa mind raputa, mind õundest
sa puhasta.“ Raputada aga ei võt, siis saavad õunad
plekilised ja hakkavad mädanema. Isa toob peetli,
paneel selle puu kõjale ja ranib puu otsa ning korgib

Õunad korvi sisse. ~~arvatakse~~

pätele. Sääb hoidame neid alles jõulupuu jaoks. Mõnda kukkunud
õunad paneme ise poiska. Mõnda võtame ka pirnid ja ploomeid
maha.

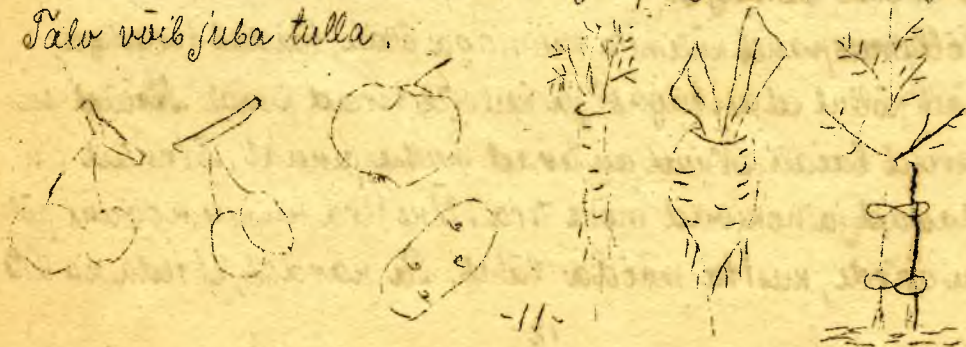
2. Kuidas meie aeda täname.

Aed on suvel palju tööd teinud. Tä kasvatas hulga lille
ja muid taimi suureks. Tä söötis ka palju puud. Neile oli
palju toitu tarvis. Kuid on ta ise nälgine ja väsinud. Tä
peab jälle toitu saama. Meie anname talle seda sõnniku
väljal. Sõnnik kaevatakse maa sisse. Kuid võib ta puh-
kama minna. Tä saab talu ees puhme valge lume tuki ja
magab selle all kuni kevadeni.

Töönistada: õunad, pirnid, ploomeid, kirsid, kurrjõne.

3. Mõisugune on aed sügisel.

Puud ja põesad on oma kõrju lehekumme kaotanud.
Aed on paljas. Linnu laul on vaikunud. Liblikad
ei lenotle ja mesilased ka enam ei sumise. Lilled
on ära õitsenud. Aed on tühi ja paljas. Kõik magab.
Talv võib juba tulla.

5. Põllul.

Õpiküiguks leiame, et: põllul on ainult kõrred järele jäänud; ei saa enam palju jahu jooksta, kõrred torjusid. Meie leiame veel üksikuid lilla (missuguseid?) mida lapsed nõuavad ja kodu toovad. Eitel põllul võetakse veel kartulid, teisel kogutakse looma peeta, kuna kolmandal juba küündimine käsil on. Vastis on jälle ainult must muld näha. Örase põlaga halvendab.

6. Rukis sügisel.

1. Hidas nurgas seisab kott ilusate kuld kollaste teradega. Seal alls hiija köikusid nad võljas tuule käes. Kui naanaks peavad nad süa jääma. Päeval, kui aida uks lahti on tulevad kanad ja nokivad koti kallal. Eõsil tulevad rotad ja näivad koti kallal. Eitel päeval on võljas see päikesepaiste. Eiks viimastest ilusatest sügise päevadest. Kott tõstetakse vankrele ja sõadetakse põllule.

Terad sängi.

Põllumees pomeis külmitu rihmaga õlale, täidab teradega, kält põllul edasi tagasi ja kulekse terad laiali. Müüd on terad laiali. Müüd on terad mulla pinnal. Einnud endavad ja nokivad mõne tera. Eiks tera kukus koguni põllu äärde, kustte müöda läheb. Tä kardab, et teda ka liid

noori. Lõpuks tuleb äre ja kalab teda mulla teriga kinni.
Maa sees on pime; tera ei saa ennest ligutada.

Tera virgub üles.

Mulla sees on soe ja niiske. Ta imes ennest vett täis ja lõhkeb-
rebiti mälkmed katki. Ta sirutab jalad juured mulla sisse
hoiab kovaсти kinni ja agab pääl mulla sest vāga. Linnal
saadab saaja päikese ja vihma. Ta joob, saab saaja,
iga hommiku saab ühe kaste tilga jõogiks. Põld on
kui roheline aas. See on orase põld. Mis oras näeb?
Mõõdaminejad koolilapsed; lõunamaale rändajad
linnud; teekäija, kes kraavi kaldal väinud jalgu
puhkab, sädurid.

Kuivas rukkis üle talve elab.

Tän lõhkeb ikka halvemaiks. Taimed külmataavad ja
võrisuvad. Talv tuleb ja soodab esimese lume naer oras
on koguni kaetud. Pikk, kurb talv, kuid oras magab. Lõ-
puks tuleb kevade ja võtab tui ära saaja päikese kiirtega.
Rukk põkkule tulevad siis külmadeks lõoke, rääk, liblik, mändik.
Tönnistada: äre, külvaja, ärestaja.

7. Veskil.

Heljuti käisime veskil. Tuba eemalt kuulsime klaperdamist. Meie palusime kooli õpetajat, et ta meid vaatama viiks. Meie olime väga uudishimulikud. Mõlder lubas naalata. Meie käisime kõik läbi. Sätäl oli hulka kotte terade ja jahudega. Trepp viis üles. Sätäl nägime, kuidas terad koki sisse puistati, kust nad kivi alla läksid. Rasked kivid keerlesid ruttu ümber ja tõrusid terad punuks jahuks, mis kivi alt koki sisse jooksis. Sätäl oli veel suur ratas, mis ümberringi käis ja kivi käima ajas. See oli tuuleveski. Temal oli neli suurt tiiba. Need ajas tuul ümber. Joovistus.

8. Lehm.

(vaatlemine väljas).

Väljas on kari. Mõned söövad, teised magavad ja mäletavad. Mõik vehivad sabadega et kärpsed ära ajaks. Ka korvade ja nahaga võivad nad seda teha. Mõni mõõgib: „Muu!“ Kui tüdruk tuleb lüpsikuga, ütlevad: „Mustik, üles,“ siis tõuseb lehm üles, tüdruk seab saba lehma jala külge, muide saab

lühema. Suis künnab ta piima ära ja müüa võib seda
juua. Pärast saab ka koord ja võid.

Laste jutustis.

Muul on kodus kirju lehm - Kirjak. Ma toon talle lei-
ba ja heinu. Kui ta leiba võtab, sirutab ta keele pikalt
välja. Mõnikord tõmbab ta ühes liivaga kae suhu.
Tale on kare kuli. Kui ma teda silitan, laseb ta pea
alla vajuda - tal on hää olla. Koerale näitab ta aga
sarvi. Talavõga hakkab ta parrude käes kiili jooksta.
Siis on mul hirm, et ta ära kaob. Aga tal on kell
kaelas, siis kuulen, kust ta on. Talvel ei saa ta vähe
minna, siis on ta soojas laudas. Tä süüb siis kuiva
põhku ja heinu vahel saab ta ka jahti ja naerid.

Mõislatuis: neli kandjat, neli andjat, kaks konna kait-
jad, üks parru püts

Tutt: Lehmakarjus Kamp. Lug. r. I jagu. Ühtlasi ka
pikemalt peatada koduloomadega ümberkäimise
juures, isävanis hää ümberkäimise juures.

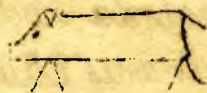
9 Siga.

Mis me sealaudas nägime: Siga vaatab meile veenis-
te silmadega otsa, nagu tahaks ta ütelda: „Mis teie

takoti?" Siis rõhki ta. See tähendab: „See on Mõislaud!
 Siin ei ole teil midagi tegemist.“ Kuid ega meil tema sulgu ei
 tahagi sisse minna. Meie ainult vaatame teda ennast.
 Kui ta seda märkas, mõtleb ta: „Meinugi pärast võite
 olla.“ Siis lähel ta oma küna juurde, astub esimest jal-
 gadega sinna sisse ja hakkab matsulama. Nü tek-
 ka vahel minu väike vend sõõgi juures ja siis ütleb
 ema: „Mein sa sõõd kui väike põrsas.“ Kuid siga ei la-
 se ennast sugugi eksitada, tühnib ninaga sõõgi sees
 ja pillab esia välja. Kui ta sõõbis kõrvad lõpuvad.
 Pääb selle tükki põhja sisse, tõstab nina jälle üles –
 nina pääl on paar rippuvat õlekõrt – ja vaatab:
 „Kas tui veel siin olete. Siis tükki veel rohkem põhku ja
 heidab pihali.

Futt: Nõksikesed & Enno.

Tõonistus: siga.

10. Keer.

[Mis lapsed koerast juba teavad! Nad jutustavad üksteise
 rõidu]: „Koer närib konta ja laskub keelega vett.“ - „Kui
 roerast tuleb, siis haugub ta kõvasti, vahel ka hammus-
 tab.“ - „Ta vahib majja.“ - „Koer ajab jämist taga.“ - „Ta ajab
 ka oravat taga.“ - „Põllu pääl kaabib ta hüre auku.“ -
 „Ta toob juu tüki kätte, ujub ja toob ka veest kivi välja.“ -
 „Ta käib karjas ja ajab lehma karja juurde, kuisse
 kaugele läheb.“ - „Mõni koer on suurem kui süü,
 kooli õues...“ j.n.e.

[Müjutustavad lapsed koera omadustest, osavusest,
 voolavast põhitüüdi koera suuruse, kuju, karva ja
 häälepoolest sellega, mis kodus on]

Mäitus: „Müümuhi magab, aga ta kuulab kõik. Kui keegi
 õutuleb, on ta kohe ülaval. - Kui ma koolist kodus tulen,
 jookseb ta mulle vastu ja hügab üles; tal on häa meel; ta
 oleks minä peapivali tõmmamist! - Meei Muri tunneb
 kui pimeäas lõhna järelle, kui keegi minest tuleb.“ j.n.e. -

Tutt: Koera ja kaassi rüü. E Petersoni G. Rüg.)

Joostada: Koer ja ta kuult.

11. Koiss.

[Enne kui põhjalikunale läbi töötamisele asuma laseme

lastel jutustada kassist. Jutumärki des seisavad laste mõtte-
avaldused].

„Ibale kassil on silmad kitsad, aga õõsel on nad ümargu-
sed ja läigivad kui ta põale käemini vaatad, siis pigi-
stab ta silmad kiirni.“ „Kass on ka nii juhas.“ „Kui kass
peset, siis üteldakse, et müeliline tuleb.“ „Kui ta kõrgelt
maha ürab, ajab ta jalad ja saba laiali.“ „Kui ma
kord aias olin, siis olid seal ka kaks lindu. Üks kass
tuli, Tema lihtsus ennast maad ligi. Siis kakaista ligi
hülma, aga linnud lendasid ära.“ „Kui kass märkab,
et hür saäl on, siis ei lähe tee enam ära. Ta roomab ligi.“
„Kassil on padjad näpprad, et teda ei kumaks. Ta on ka ligi
põrandat et teda ei nähtaks. Ja kui ta hüre ligi on, siis
kõmbab ta ennast kiirni, kargab ja ajab kiirned välja.“
„Ibale kassil olid kasti rojad; nad ei näinud veel. Ma
lahtsin sisse vahti, aga siis tuli koke vana kass. Ta mõt-
les et ma roegi ära võtan.“ „Üks pois kisкус ikka
kassi saba pidi. Siis põõras kass ümber ja kammus-
tas teda kääst.“ „Minu al nädalal ois kass meil
tüki liha ära.“

Kui da kass kiirt juiab.

Kui meil kass kiirt kiulis chik näeb, siis hüüb ta koguni
tõusa ligi, Kõik on tal koguni maad ligi. Teda ei kumle

ka sugugi sest tal on kõrvadel pehmed padjad. Ja kui
ta juba sääil on, tõmbab ta ennast küüru. Suis kargata
hõkki ja kõvati; Jä on kõvad tagumised jalad. Tervate
küüntega haarab ta hiire kinni ja hammustab teravate
hammastega surnuks. Mõnikord mängib ta hiirega ja la-
seb jälle lahti. Suis on ta tuge. Aga oma poegadele ei ole
ta sugugi kuri. Poissi kratsib ta suis, kui see talle haljut
tab. Suis on tal õigus.

Kuulab Kass ennast kaitseb.

Kos on aias. Suur koertuleb. Ja haugub ja tahab kassi
hommustada; ta võib ka kassi surnuks hommustada.
Jä on suur ja kass väike. Kass tahab ära joosta,
aga koer on ää. Suis tõmbab kassi ennast küüru, ajab
kõhvide; silmad liiguvad. Suur ajab kassi kõht, ja tüttab
näitab hambaid ja teravaid küüsi. Kass mõtleb: „Hui
sa nel ligemalt tuleb, suis kargan sulle nina rüge,“ Kass
vaatab vähe kõrvale. Sääil on juu. Ruttu hüpab ta üles,
vaatab suis alla, ütleb: „tuli üles kui saad.“ Koer ei saa aga
minna; ta küüned on nürid. Koer sõtab all, vahib üles,
lõigutab vihaseid sabasid ja künnab.

Kass raiasmokk.

Enne pane süügi lauale ja lase kõõki. Kedagi ei ole
tall; kass üksi. Saalet tuleb häa lõhn. Kass mõtleb:

„Ma ainult vaatari, mis sääl laual on. Kass hüppab üles toolile, paneb käpad laua püäle ja tahab lauale hüppata. Sääl tuleb ema uksest sisse, näeb kassi ja ütleb:

„Kt... Kassa saad välja!“

„Kass hüüstab liha, rasva, piima koort.

Kuudas kass varastab.

Õde läheb sahvrisse ja toob piima. Tä jätab ukse praokile, /poinkile/ Kass näeb seda. Tä hüüb sisse, hüppab rüüli-
le, võtab liha tüki ja koo. Ema saab aga kassi kätte, lööb teola: „Kül ma sulle näitan, sa vana varas.“

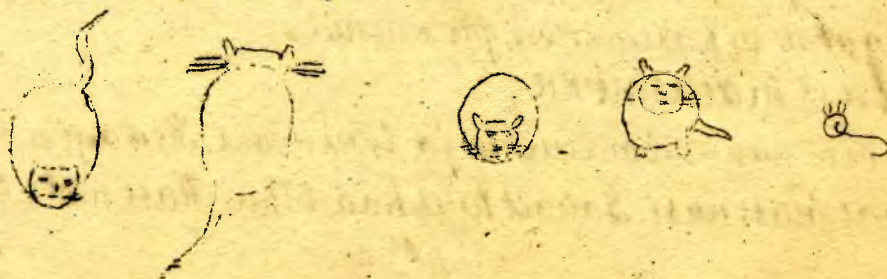
Isa näeb et ema kassi peksab ja ütleb: „Ega sa ei näita; kassil on halb maku; ta ei pea mees, et meenustada ja varastada ei tahi. Paremini heida üks kinni.“ Meenustamine ja vargas on kassile juba sisse kasvanud.

Futt: Kass ja hiir /Eemenuistsed jutud lastele/.

Laul: Karr, karr, kassa loined; Küis, küis kuhu jõäd sa.

Toonistada: Kass. Ühesanne: Kass kui roovel.

Lastenäng: „Kass ja hiir.“

12 Tuul.

Täna on aga välgas tuul. Ühel minut viis ta mütsi peast; see jooksis järele. Mina hoidsin oma mütsi äärest kinnasti kinni. Ta viisid minu kõõrit lipendab ja tuule lipp, kõigub! Kuidas lühidalt kõstsivad ja lendavad nii, et need kuidagi kätte ei saa. Oo see on tuul ühel majal tüki katust ära vünuol ja anna katri lõõmid jne. —
Foonistada: Tuule lipp.

13 Lamp.

Täna on nii pime, et muud ei näe, kui peame lambi klaasi tooma. Kas teil koduska tüsugune on? — „Mee lambi jalal on jämedam j.n.e. pöördlus! — Mee lambil oli potti ei nägi. Kui ma oli valab, siis pean ma vaatama ja kui nii kerge on pean ma ütlima: „Küll!“ siis jätab ta järele. Kui oli otsas on, jääb tui veiksene, kustub ära, hakkab suitsema ja haisema. Siis peab ära puhkama kui klaas on veel kuum, ei saa kinni võtta, sõrme põletab ära. Mena mõistan juba lambi klaasi puhastada.
Foonistada: Lamp, küvel, klaas, petroliumi kann.

14 Kell.

Epitafio sõnad klamrites [Pector taina oleks sa peolegu

hiljaks jäänud!?" "Ja, meie kell kõhus oli seisma jäänud."
[Mõisagune teib kodu sisse] - Mõisagune kast, numbriid ja -
pääd, all käib üks asi edasi tagasi. - Meie kellaal on kaks
kommi koti otsas; need peab iga hommiku üles tõmbama;
meie ei tohi neid puutuda, siis ei taha kell enam käia. -
Meie kell on kasti sees ja seda kääneb isa võtmeaga üles.
Kell ripub meil seinale jäänud laua kohal. - Meil on tüne ära-
taja kell, see teeb juba hommiku vara rrrr... Mõni isa
mõistab teda nii seada, et ta siis tirisib, kuita üles tõu-
ta tahab. Mõni aga tõuseb kell 7 üles ja kooli tule-
pool kahemaks! Meil on veel kell, see on koguni veike! -
Mõni teab, see on taskikell juurde, minu isal on kah...
Mõni isal on mõisagune kargeliga - Mõni isal on hobe-
dane. - Kui ma suureks saan, siis ostan omale käh. -
Mõni emal on õige veike, nullast...

Laul: Tõnni kell käib aega mõõda tik, takk.

Loonist: Seina, laua, tasku ja tõnni kell j.n.e.

15. Järv / järve

Esitaks ei näegi teda hästi - suurad riid ja aäves rask
rohutuga, kõrkjas, pilliroog, kilbukad; kaugemal on
lahtine vesi. Tä ehitib nagu suur pügel; päike paistab
talle sisse ja jälle välja, just kui oleks kaks päikest.

Ala sinine toivas ja valged pilved on järves näha.
Kõrguni kaugele uluvad metspandid.

Uhu paigas on lootsik kaeda ääres. Nature veel
kasvavad uie lilled: valge uie roos, kollane jõhvika. Ka
kalu on palju. Saatsiku ligi ujub üks suur punaste siima-
dega ja musta seljaga särg. Tä ligutab tase kesi siima-
dega. Kõhju et leiba kaassaseid, viskaks talu ühe tüki kesse.

20. Oja.

Siinid oleme oja ääres. Säär on kalad ues. Meie
jääme vagusasti seisma. Kui meie jookseme ja tram-
bime, siis kalad näevad ja lipsavad minema. Vaata-
säär nad ujuvad, saäl kus suured pöösad ripu-
vad ja uesi must on. Saäl on ahvenad; neil on triibud
külje pööt, teravad oimud ja lõpuseel. Meie
vendid püüab neid õngega.

Maie rudas aga lobi lühha keeleb. Siin on õhku roht
 Vesi suliseb üle kivide. Muul on paljad jalad, ma la-
 hen läbi. Vesi on jõe, ta ei vata üle põlve. Kivolas
 vesi jalge ümber keeleb!

Täo niitada; kalad, kired, vesi lill kaldaservast, jõgi
 pöösastega.

Varblane meie keeli ühes.

1. Kivolas varblane
 liiva raasukest korgab.
 Suur vahetund an mee-
 da. Lapsed sõidõues
 uolileiba. Mõni liiva

raasuke kukkus maha. Kael on veiksed. Meie
 neid ei näegi. Raasukesed saavad hukka. Hahju!
 Sääst lendab linnukene, tal on pruuni-kad hallid
 suled nagu maa. See on varblane. Ta hüppab üle jõel
 ümberriingi; mõlemate jalgadega ühe korraga. Selle juu-
 res vüütatab ta saba. Varblasel on põia püsti. Ta pööras
 teda paremale ja vasemale poole ja vartab igale poole. Ta
 näeb liiva raasukesed. Puttu hüppab ta juure ja naps näd-
 ära; tal on hääd teravad silmad. Varblane hüppab pea terve

päev õue pääl tumber. Tä korjab kõik leiva + aasukesed ja teid
ära.

2. Kuidas varblased leivatüki pärast taplevad.

Kooli üle pääl on leivatüki maas. Tä kukkus ühel poisel
noka, Sii ei võtsind teda üles tõsta. Varblane näeb leivatüki.
Tä hüppas ruttu juurde, võttis oma ümbrise, teravakandl²3
nokka sisse, pists leivatüki vastu maad, jookseb mäne
sammu ja murras tükkideks ära. Tükid varblased näe-
vad ka leivatükki. Nad lendavad ruttu juurde. Iga-
üks tahab teha omale saada, ega taha teistele midagi
anda. Sellest tõuseb tüli ja tapelus. Varblased tormavad
üksteise kallale. Nad löövad noka ja tüvadelega. Selle
juures kiskuvad nad kõigest jõust. Üks varblane tarvi-
tas tüli oma kasuks. Tä tassib leivatüki kõrvale ja
süüb selle aja sees rahulikult, kui vanaad taplevad. -
Varblased tilitsevad ja taplevad teidu pärast.

3. Varblane talvel.

Laulu järel: Tiiane ja varblane aida üksi toom
otsivad ja ootavad, et saaks üia aga.
Langeb mõni ivake-üks, kui tein var-
mas.
Iga kehuam kestake nägaseb armas.
(Varblane" Kampmanni Luge-
mise raamat I).

32 Päike kuu ja tähed.

Ma päikesest tean!

Päike tõuseb vora üles ja äratab magajaid terve maailma. Abiõhtul on tal lugemata palju kiiri. Need ärata-
vad lookese, jänese, põõsakese mesilase, tuvid, kaarnad
ja luisavarstid. Päike näeb kõiki, sest ta seisab kõrgel
taevas. Ta on suur tükk kera. Ta kiired loojenolavad maad
kõlavad lume kätte ära, äratabad taimed ja loomad talve
unest, Päike hoolitseb kõikide eest kui ema; ta soojendab neid
ja mõtleb: need on minu lapsed.

Ta annab ka valgust. Meie saame valguse käes mängi-
da ja muud tööd teha. Kui ta küllalt on valgustanud,
läheb ta ära, et mujal üles ajada. Siis tuleb meil pime kätte.
See on hea, et meie paremine magada saaksime. Kui
ta ära läheb on taevas punane, see on õhtu ehk. Ma
panin seda kätte tähele, kui ta looja läks. Täna hommik-
kul tõusin vora üles ja vaatan, kui ta üles tuleb. Ta
tuli veripunane ja suur. Ka taavas oli enne ammu juba
punane, see on kord. Kui oli mul aega küllalt kuoli-
minemiseks, siis õppisin veel kõrd kõik läbi-oli nii kerge.
Ma ma kuust ja tähtedest tean!

Kui päike looja läheb, ilmub kuu lugemata tähtselt-
sis. Need paistavad, aga mitte nii heledasti kui päike, ega

soojenda sügagi. Kuni on palju suurem kui talvel ja näit
võlja, kui karjane lammastega suurel sümisel karja-
maal. Siis tuleb ka sääst, kust päike ja läheb ka süüa
samasse. Mõnikord tuleb ta oma karjamaale, kui päi-
ke veel paistab. Meie tead aga ei näe sest et päike pal-
ju heledam on. Ainult kui päike loojas läheb, näeme, et
kuni tüki maad on ära käinud. Mõnikord tuleb ta hilja
õõn, kui juba varsti päev algab. Siis ei jõua ta kauge-
le. Hälv päikese all ja kaob selle kiirtesse. Ega kord
mündab ta oma kuu. Kui ta juba aegsasti oma karja-
maale tuleb, siis on sirbi kujuline. Siis kasvab päev päe-
valt suuremaks kuni sellest ümargune näda on saanud.

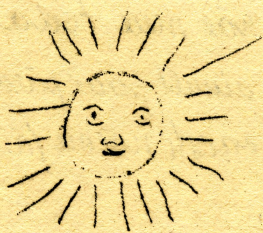
Müüd on täiskuu. Müüd ilmub ta aga inka hiljemini
ja hokkib kaheksa. Lõpuks ilmub ta aga nii hilja,
et ta alles ühes päikesega tõuseb. Siis ei näe meie teda
mitte. Siis on puorkuu. See kestab aga ainult paar päeva.
Päike võib kiiremini jooksta, kui kuni ja varsti näeme jälle
kihtast sirbi- ja jälle hakkab kuni kasvama.

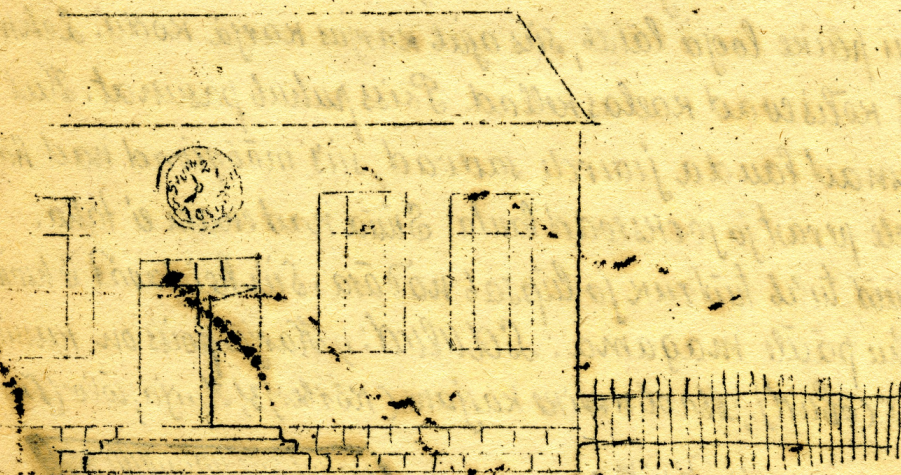
3. Kuidas päike päeva ja öö teeb.

Päike tõuseb hommikul. Müüd teeb ta suure kooni tae-
va all. Kui ta kõige kõrgemal seisab, on lõunaeeg. Kuisa-
ma aegapidi, nagu ta üles tõusis, hakkab ta päiale lõuna-
alla vajuma. Ohtu. Müüd jookseb päike tõuseks pool maad

ja tõuseb teisel hommikul jälle vana koha pealt. See
aeg oli öö. Kui ta uuesti ilmub, on jälle valge. Päike
toob valgust ja pimedust. Nii päev algab öösi kell 12.
Alg!

Päev on pikk. Tal on hommik, lõuna, õhtu, öö. Millal
tuleme kooli? Millal tuleme koju? Kust tuleme et lõuna-
aeg on? Kell. Kes võib meile seda ka näidata? Tütre.
Kuid mitte kindlalt /tähipäält/. Mõnikord ta ei paistugi
Kes siis võib näidata? (Kell on kirjeldus. Sja arvamine
numbrilaua järel. Mõitmesugused kellad. Näolal,
kuu, aasta, aastapärad).
Laul: Kuldnäe õhtu päike.

23. Karija Karijus.

1. Kuidas Karijus Karija kodu ajab.

Hommiku vara ajab Karijus linnad ja linnad Karija-
maale. Põhi on veel märg, Linnad sõnivad kuni kõõl-
saab, siis heidavad põhi, põhi ja hakkavad mäletsema.
Kad närvad toidu veel kõõli läbi. Karijus vaatab aga,
et loom Karijast kaugelt ei lähiks. Seal on ka abiline-
koer. Kui linn kaugemale läheb, siis jookseb ta juurde
ja haukub. Ta ütleb: „Sa ei tohi ära minna, mine taga-
si, muide ma hammustan sind.“ Kui aga koer väsinat
tahab hammustada, siis näitab linn talle sarvi.“

2. Kuidas Karijus põlvi Karija kodu ajab.

Kui päike looja lähel, siis ajab Karijus Karija kodu. Linn-
del kõlisedad kaalaskellad. Põis puhub posinat. Kui
linnad linn ja juurde saavad, siis mõõgivad nad koo-
mele perast ja jooksevad kanta. Siia nautenari ei tohi.
Kui tuled tüdruk ja lüpsab nõõra, siis heidavad linnad
põhi päile magama. Lõulid: „Karija pois on kuni-
gas (eburi),“ „Karija pois on Karija (Kõrbo),“ „Karija pois (Kõrbo).“

24. Jõgi.

See on juha palju suurem, kui meie jõgi. Tõinast ei saa
 enam müüda üle kui lootsikuga, silla kaudu ehk ujulad.
 Jõge pidi tuleb suur lodi, teha vedavad mehed. Jõgi on sügav,
 temas on palju vett. Kust nii palju vett tuleb? Palju jõgi
 voolavad kokku ja ütleavad; need jookseme üheskoos.
 Jõed aga tulevad allikatest ja need toidab vihm. Kuhu ta
 läheb? Siina kaugelt. Et sa ei näe, Lodi's mees võiks meile
 jutustada. Eespool tuleb veel teisi jõgesi juurde ja siis saab
 ta ikka suuremaks ja võib veel suuremaid laenu kanda.
 Lõpuks voolab ta oma vendadelega suurte merde. Tä au
 teipääl palju tööd teinud; puid ja põesaid jõetunnud, ven-
 ratast ümber ajanud, laivu ja palgi-parvi kandelnud,
 kalu tootnud; need ta puhkab meres.

Loomad vees ja üle püüal / kalad, vähjad, venelinnud /
 Laul: Gjanoni voolab - L. Koidula.

Joonist.: jõgi; lootsik, purju ja auru laev, kala, väike,
 parti ja aniveri püüal.

25. Aug.

26 Sügise tuul.

Meie puame soojemalt riides näina, sest tuul on juba jahe. Tuult meie aga ei kardda. Meie hoiame suu kinni ja hingame ninast; ka ei jää meie martsides seisma, siis ei saa tuul meile midagi teha.

Tuul saab uikmasers. Ta tahab meid kodu ajada. Ta toob hulga pilvi-hallisiol ja musti. Kui ta nüüd puhkeb tulib vihm ja see ajab meid kodu. Kodu ei saa ta meile midagi teha. Meie panevad ukseol ja aknad kinni; topime uel praod ja lõhed ära, kahekordsed aknad ette - nüüd ei saa tuul ega vihm sisse; võivad välgas mässata.

Kuid paljud praavad ka tuule kätte ja vihmaga välgas olima (karjariol, vööri mees, linnavaht j.n.e.). Nad praavad nõõbi kõvasti kinni ja tuul ega vihm saa midagi teha.

Jälle vihasab tuul. Ta lähel puude kallale; neil on praegu ilusad pruunid ja kollased lehed. Tuul kisub neid maha ja puud seisavad nagu raad püsti.

Kuuskeele küljest ei saa ta aga midagi võtta, eik küll mõnegi jõuab maha murda.

Inimesed ei kardda tuult. Nad panevad ta tööd tegema. Mõeldrit peab veski tiibu, rattaid ja kiiva ümber ajama, jät ja järvel purje laevu edasi viima. Põllumees lastab tal vilja hagonatust välja tuulutada.

27. Kingsepp.

Lapsed kes kingseppa juures on käinud, on seal niusugu-
soid asju näinud, mida mujal ei ole. Seal on klaas kuul.
Selle paneb ta vette täis ja hoiab ta põlve lammi sees. Arva-
me et tuli muidugi ligi nää on, kuul just mustaks - sest tal to-
le palju valgema, ehk küll ainult ühe koha, selle, kust ta töö-
tab. Ka on kingsepal veel põlve rihtm. See hoiab tal saaga
kinni, nii et mõlemad käed vabad on.

Alles küsime ka kuidas ta saabasti töö, sest, kõike pöörit
võrdlata võtab palju aega. Tä seletab mille: enne peab pöörit
nahk valmis olema; siis tõmmatakse ta liistu peale (niusugu-
soid on tal terve rüüü täis) ja õmmeldakse traadiga (pig-
tatud nõõr) pindsa külge. Selle järel tuleb veel üks tükk nah-
ka ja siis lõuakse juust nalldega talol ja lõpuks konts alla.
Lõpuks teeme veel kingale läikiva ääre ja puhastame kõik
ära.

Töömistada: kingad, küstul, kuul, naaskel jne.

28. Orav.

Kui hästi ta ronib! Parsti on ta üüval puu ladvas ja
vaatab alla, kas meie teida veel näeme. Kui meie ka nii
ronida saaksime! Aga meie olime rasked ja meil pole
nii teravaid küün.

Stuud on ta küll selle puu otsas, kuid hästi teda ei näegi.
Ta on süüsiisama sugune pruun, nagu oksadki üleväl-
kautse värv.

Meie koputame puu pihla. Põrsas kaares hüppas ta teise puu
otsa. Nõgite kuuldas ta saba: laiali ajas; seda tarvitab ta
vist luulama juures.

Kiis ta puu otsas too? Sääl on ta pesa, ja säält otsib ta ka
omale toitu. Tema pesa on orkestest tehtud, katus püäl ja
üks uks ees, teine taga-miks? Sest on pesa pühme; säält
on ta pojad. Säält magab ta ise ka öösel. Kui tõrmoja
vihm tulevad, topib ta ühe ukse kiinni.

Ta sööb pähklaid, tamme tõrusid ja kähbisid; neid eri-
mese kähjadega kiinni hoides, närib ta kõvade hamma-
stega nad katki. Ka kogub ta talveks omale pähklaid,
marju seemneid j.n.e.

Vämbased; kuuldas ta ennat nende eest kaitset?

Tõmmist; orav, oravci toit: pähklad, tamme tõrus, kähbid j.n.e.

29. Rebane.

Seda looma enam otsesohese vaatlemise tül ei saa
tutustada, kuna tema elu vabaduses raske on tähele
panna. Kuid midasjutud ja laulud teavad temaga nii
palju tegemist, et nende abil omistigi nõrka ettekujutust

Lastele võib parakuola. (E. Petersoni, Ennen jutt. Pinnvärerist
 rebasest) Kõrrele oli kufutamine teda ette kui rõõvrit, kusta-
 sa hüüab paha aimamata jänes järele ette jõe pöördpää
 võitluse juba juttu kinni kopsab; kui varast, kes koguni päev
 päeval kama ja unisid ära üll, kui kavalat looma, kes koma ja
 jahimeest jatab, kui põllu põltsid, kes iga päev hulga hülit hõõntis.

Saagivõit ta poegade koopasse. Sülle chitab tapum junti
 alla mitme auguga. Kui jahimeesteda koopast võija lahase
 ajada, süüvadab koera sinna sisse, ehk teeb suitsu tulle
 augu pööre: Rebase raudal. - Mink ta rõõvloom on. -
 Pöövloom tunde märkeid. - Rebane saagi pööre - Reba-
 ne oma koopas.

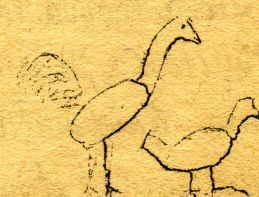

Rebase koobas

Rebane raudus!

Rebase toit.

30. Mets.

Eila kõisime metsas, Vaatame järele mis teil meeles on.

1. Mõiks metsas meeldib. Elm oli pölvav ja tee tolmune. Küll oli hämmel, kui metsa saime. Metsas oli jahe. Puid seisid ligistiku. Oksad olid üksteisest lööki põiminud ja moodustasid rohelise tiheda katuse. Päike ei paistnud enam lööki. Metsa varjus oli vilu; sellepärast oli häda.

2. Mõisugused puid metsas olid. Metsas oli palju puid. Tammel oli krobeline koor ja jämedad oksad. Selle kõrval kasvavad haavad. Nende vahelt paistsid kõige valge koorega kased; neil olid pikad maharippuvad oksad. Neil puudel on rohelised lehed ja neid kutsume lehtpuudeks. Kuuskedel ja männad on aga lehtede asemel oksad. Need on okaspuud.

3. Põõsad. Suurte kõrgete puude all kasvavad matalad põõsad. Meie tundime sarapuu, pärja ja bodjapuu põõsaid. Mõnes paigas on nii praksud põõsad, et raske on läbi tungida. Sinnauvad linnud oma pesad.

4. Mõis metsa all oli? Metsast tõime ka lillekimbu kaasa. Meie noppisime ülasid pruiklehti ja kullerkuupe. Sööd oli ka seemi, neid ei võtnud meie puutuda

sest nad on kihotised. Seened on kui veersed laia
kaabuga mehed, kui metsas käikine, siis sammusid
vahel ei ole kuuldagi. Meie käisime juhne sambla ja
akkateki jääl.

5. Kuiddas lapsed metsas marju korjavad.
Suvel lähevad lapsed metsa marju korjama. Nad
võtavad korvikse ehk torbiku kaasa ja ka tüki lei-
ba. Varsti on koro maasikaid ehk mustikaid täis
Leib ja marjad on siis maitsevad. Kuid nad toovad
kuulu emale ka marju. Mõnikord peavad aga lap-
sed marja korjamise protelli jätna ja kodu rattama
sest pikne läheneb ja lapsed tulevad läbi marjadest.
Kuid aga see ei takista teisel päeval jälle metsa minemast.

6. Mets loomade ja lindude asepaik.

Metsal on palju elanikke. Sääal jooksevad jäned ja hüppab
orav juu otsas. Kuuse alla on sipelgad suure pesa tei-
nud. Nad jooksevad kibeolastil'edasi tagasi. Sääal lip-
sab sisalik mätta alla. Vahel näeme ka kui uis ronib,
teela aga kardame, ta hammustab. Puude otsas on palju
lindu (Missugused). Nad teevad sinna pesad. Nad otu-
vad toitu ja laulavad. Mets annab neile kõigile süüa jüua
ja korterit.

7. Mets sügisel. Sügisel muutub külm metsa kirjaks-

kolleasiks, punasiks ja metsajät varsti oma kirju riide maha. Nüüd ei taha aga linnud sääl enam olla. Nad lähevad ära saajale märke. Neil ei ole ka enam süüa. Ka teised loomad jookuvad peitu matask ja puu juurte ja lehtede alla. Nüüd jääb mets päris vait.

8. Metsatäht.

Pardi tuleb valge lumetekk maa peale ja mets jääb magama. Siis tulevad metsa puu raaijad saagide ja kirvestega. Nad lõikavad hulka puid maha. Nõnnest puust saab ilus palk; teised lõigatakse katki ja pannakse sülda. Siis sõidab isa metsa ja toob puid koju. Menolega kütame ahju. Jõulu ajal toob isa metsast veel ühe jõulupuu.

Jutustada: Huidas isa metsast jõulukuuse tõi.

Lõunad: 1. Kadak õhkas, kadak kaebas; 2. Mets-Tammani L. õp.

Lõunast: Puid, lehti j. n. e.

31 Lumi.

1. Lumesadu. On lõuna aeg, küdi tuba on koguni ämar. Lapsed seisavad akna juures ja vaatavad väija. Ilustad pilved liiguvad aeglaselt taeval. Naolau maolalal, pea katusel kohal, taevas on lumi täis. Puid jääb vaikseks. Hakas lume sadama. Üksikud lume helked liiguvad alla. Nad tantsi-

vad hiie tähtedena kui mutukad suvisel ajal päikese paistel.
Pursti hakkab lund iirka paksemalt sadama. Mõel on ka
mõel, et palju lund satab, Isa tuleb õuest tippa. Tä mülsija
riiete pääl on lumi. Eestuas trambib ta jälgadega ja rapu-
tab lunde rüütel maha.

2. Lüliskmine. Lapsed tulevad mäe pääle. Mõnel on
kelgud, mõnel suusad. Poiss istub kelgu pääle, juhib jä-
lgadega ja lendab mäest alla. Siis veab ta kelgu üles ja
sõidab uuesti. Mõni lendab kukerpalli. Seia naeru
siis! Külma värsket õhu käes punitavad lastel põsed.

Lüliskmine on tervisele kasulik

Paul: Küll on kena kelguga hangest alla lasta.

Kodu lugu põhineb õisnõrke vana lapse pääl - ta on
võrre õjutus. Elavavad ained on siis ka nii käsitatud, ja na-
gu lapsed ise jutustavad ehk võiksid jutustada sellest, mis
nael ise on näinud ja kuulnud. Kõrliõneta ja oma küsimuste
ja jutustuste najal ainult juhib, süvendab ja selgitab seotamis las-
tel nähtud, kuid millest arusaamine neil udune, sõnusteta ja aifis
laste poolt esile toodud kinniselt puuduliku ja korraldamata ai-
nele stülistiselt õiget kuju anda. - Lapsi valdab ajajade juures
kõige päält tegevus, eluavaldused; vaatamise kaasas käivad
joonistused juhivad tähelepanekut ka kuju ja vormi pääle.

PEN 2122.9

(10) 3.2.23